

Slutteksamen

2113/2117 Litteratur før 1900

7.12. 2016

Tid/Time :	5 timer (10-15)
Målform/Language :	NYNORSK
Sidetall/Pages :	12 med forsida
Hjelpemiddel/Aids :	Ingen
Merknader/Notes	Oppgave 1 må alle svare på. I oppgave 2 skal ein velje mellom tre alternativ
Vedlegg/Appendix :	10 sider

Sensuren blir offentliggjort på studentweb

The results will be published on Studentweb.

Oppgave 1

Forklar og vis kort kva for versemål og rimstruktur det er i strofa:

Saa kold dengang den aanded saae
den stolte Verden jo derpaa?
Og frække Øine skar
det Slør igjennem tidligt, som
den stakkels Piges Fattigdom
af gyldne Drømme bar.

(Frå «Pigen paa Anatomikammeret» (1837) av Henrik Wergeland).

Oppgave 2

Svar på éi av oppgåvene

Anten:

1. Skriv ein analyse og tolking av stykket *Jeppe på Bjerget* (1722) av Ludvig Holberg. Opninga og avslutninga av stykket er lagt ved.

Eller:

2. Skriv ein analyse og tolking av «Ørneredet» (1860) av Bjørnstjerne Bjørnson. Teksten er lagt ved.

Eller:

3. Skriv ein analyse og tolking av «Det Eviga» (1810) av Esaias Tegnér. Diktet er lagt ved.

HOVEDPERSONENE
I KOMEDIEN

Jeppé på Bjerget
Nille, hans hustru
Baron Nilus
Hans sekretær
Jacob Skomager
Dommeren

*Nille: Hei, Jeppé! Er din søhund endnu ikke kommen i klæderne?
Har du lyst at tale med Mester Erik end engang? Første akt. Scene 1.*

Første akt

SCENE 1

Nille

NILLE. Jeg tror næppe, at der er sådan doven slyngel i det hele herred som min mand, jeg kan næppe få ham vågen, når jeg trækker ham efter håret af sengen. I dag ved nu den slyngel, at det er torvedag, og dog alligevel ligger og sover så længe. Hr. Poul sagde nylig til mig: «Nille, du est alt for hård mod din mand, han er og bør dog være herre i huset». Men jeg svarede

ham: «Nei, min gode hr. Poul! Dersom jeg vilde lade min mand regjere i huset et år, så fik hverken herskabet landgilde eller præsten offer; thi han skulde i den tid æde og drikke op, alt hvad der var i huset; skulde jeg lade den mand råde i huset, der er færdig at sælge boskab, kone og børn, ja sig selv for brændevin?» Hvorpå hr. Poul tiede ganske still og strøg sig om munden. Ridefogden holder med mig og siger: «Morlille! agt du kun ikke, hvad præsten siger. Der står vel i ritualen, at du skal være din mand hørig og lydlig, men derimod står der i dit fæstebrev, som er nyere end ritualen, at du skal holde din gård vedlige og svare din landgilde, hvilket du umuligt kan gjøre, dersom du ikke trækker din mand hver dag efter håret og prygler ham til arbejde.» Nu trakkede jeg ham af sengen og gik ud i laden at se, hvordan arbeidet gik for sig; da jeg kom ind igjen, sad han på stolen og sov med bukserne, reverenter talt, på det ene ben, hvorudover krabasken straks måtte af krogen og min gode Jeppe smøres, til han blev fuldkommen vågen igjen; det eneste, som han er bange for, er Mester Erik (*så kaldet jeg krabasken*). Hei, Jeppe! er din fæhund endnu ikke kommen i klæderne? Har du lyst at tale med Mester Erik end engang? Hei Jeppe! her ind!

SCENE 2

Jeppe. Nille

JEPPE. Jeg må jo have tid at klæde mig, Nille, jeg kan dog ikke gå som et svin foruden bukser og trøie til byen.

NILLE. Har du skabhals ikke kunnet tage ti par bukser på dig, siden jeg vækkede dig i morges?

JEPPE. Har du lagt Mester Erik fra dig, Nille?

NILLE. Ja, jeg har, men jeg ved straks, hvor han er at finde igjen, dersom du ikke er hurtig. Herhid! Se, hvor han kryber! Herhid! Du skal til byen at kjøbe mig to pund grøn sæbe; se der

har du pengedertil. Men hør! Hvis du inden fire timer ikke er her på stedet igjen, da skal Mester Erik danse polskdans på din ryg. JEPPE. Hvor kan jeg gå fire mil i fire timer, Nille?

NILLE. Hvem siger, du skal gå? Du hanrei! Du skal løbe. Jeg har een gang sagt dommen af, gjør nu, hvad dig lyster.

SCENE 3

Jeppe

JEPPE (*alene*). Nu går den so ind og æder frokost, og jeg stakkels mand skal gå fire mil og får hverken vådt eller tørt. Kan nogen mand have sådan forbandet kone, som jeg har? Jeg tror virkelig, at hun er søskendebarn til Lucifer. Folk siger vel i herredet, at Jeppe drikker; men de siger ikke, hvorfor Jeppe drikker; thi jeg fik aldrig så mange hug i de ti år, jeg var under malicien, som jeg får på een dag af den slemme kvinde. Hun slår mig, ridefogden driver mig til arbejde som et bæst, og degnen gjør mig til hanrei. Må jeg da ikke vel drikke? Må jeg da ikke bruge de midler, som naturen giver os at bortdrive sorg med? Var jeg en tosse, så gik sådant mig ikke så meget til hjerte, så drak jeg ei heller ikke, men det er en afgjort ting, at jeg er en vittig mand, derfor føler jeg sådant mer end en anden, derfor må jeg og drikke. Min nabo Mons Christophersen siger tit til mig, såsom han er min gode ven: «Fanden fare i din rykke mave, Jeppe, du måtte slå fra dig, så blev kjellingen nok god.» Men jeg kan ikke slå fra mig for tre årsagers skyld. Først fordi jeg har ingen corasie. For det andet for den forbandede Mester Erik, som hænger bag sengen, hvilken min ryg ikke kan tænke på, uden han må græde. For det tredje efterdi jeg er, uden at rose mig selv, et etegodt gemmyt og en god kristen, som aldrig søger at hævne mig, endogså ikke på degnen, som sætter mig et horn på efter et andet; thi jeg ofrer ham hans tre helligdage derfor ovenikjøbet, da der er ikke den ære i ham at give mig et krus

øl det hele år. Intet gik mig mer til hjerte end de spydige ord, som han gav mig forgangen år; thi, da jeg fortalte, at en vild tyr, som aldrig frygtede noget menneske, engang blev bange for mig, svarede han: «Kanst du ikke begribe det, Jeppe? Tyren så, at du havde større horn, end den selv havde, og derfor ikke holdt det rådeligt at stanges med sin overmand». Jeg kræver Jer til vidne, godtfolk, om ikke sådanne ord kunde trænge en ærlig mand til marv og ben. Jeg er dog så skikkelig, at jeg har aldrig ønsket livet af min kone. Tværtimod, da hun lå syg af gulsot ifjor, ønskede jeg, at hun måtte leve; thi som helvede er allerede fuld af onde kvinder, kunde Lucifer måske skikke hende tilbage igjen, og så blev hun endda værre, end hun er. Men om degnen døde, vilde jeg glæde mig såvel på mine egne vegne som på andres; thi han gjør mig kun fortræd og er menigheden til ingen nytte. Det er en ulærd djævel, thi han dur ikke til at holde ringeste tone end sige støbe et ærligt vokslys. Nei da var hans formand Christoffer anden karl. Han tog troen over fra tolv degne i sin tid, sådan stemme havde han. Engang sat' jeg mig dog for at bryde over tværs med degnen, som Nille selv hørte derpå, da han skjeldte mig for hanrei, og sagde, «Fanden være din hanrei, Mads Degn!» Men hvad skete? Mester Erik måtte straks af væggen og skille trætten, og blev min ryg så brav tærsket af min hustru, at jeg måtte bede degnen om forladelse og takke ham, at han som en vel studeret mand vilde gjøre mit hus den ære. Siden den tid har jeg aldrig tænkt på at gjøre modstand. Ja, ja, Mons Christoffersen, du og andre bønder har godt ved at sige, hvis koner har ingen Mester Erik liggende bag sengen. Havde jeg et ønske i verden, så vilde jeg bede, at min kone enten ingen arme havde eller jeg ingen ryg, thi munden må hun bruge, så meget som hun gider. Men jeg må gå til Jacob Skomager på veien, han tør nok give mig for en skilling brændevin på kredit, thi jeg må have noget at læske mig på. Hei, Jacob Skomager, er du opståen? Luk op Jacob!

SCENE 4

Jacob Skomager i blotte skjorte. Jeppe

JACOB. Hvo pokker vil her ind så tidlig?

JEPPE. God morgen, Jacob Skomager!

JACOB. Tak Jeppe, du est såre tidlig på færde idag.

JEPPE. Lad mig få for en skilling brændevin, Jacob!

JACOB. Ja nok, fly mig skillingen.

JEPPE. Du skal i morgen få den, når jeg kommer tilbage.

JACOB. Jacob Skomager skjænker ikke på børg, jeg ved, du har jo sagt en skilling eller to at betale med.

JEPPE. Skam der har, Jacob, uden nogle skillinger min hustru flyede mig at købe noget før i byen.

JACOB. Jeg ved, du kan jo tinge to skilling af på de varer, du køber. Hvad er dit kjøbmandskøb?

JEPPE. Jeg skal købe to pund grøn sæbe.

JACOB. Ei, kanst du ikke sige, at du gav en skilling eller to mere for pundet, end du givet?

JEPPE. Jeg er så bange, min hustru får det at vide, så får jeg en ulykke.

JACOB. Snak! Hvor skulde hun få det at vide? Kanst du ikke sværge på, at du udgav alle pengene? Du est så dum som et få.

JEPPE. Det er sendt nok, Jacob, det kan jeg endelig gjøre.

JACOB. Fly ind din skilling da.

JEPPE. Se der! Men du må give mig en skilling tilbage. *(Jacob kommer ind med glasset, drikker ham til.)* Singot Jeppe!

JEPPE. Du drak som en skjelm.

JACOB. Ei! Jeg ved, det er jo sædvane, at værten drikker gæstene til.

JEPPE. Jeg ved det nok, men skam få den, der først fandt på den sædvane. Din skål, Jacob!

JACOB. Tak, Jeppe! Du kommer til at tage for den anden skilling med, du kan dog ikke bringe den tilbage, udeh du vil have et

JACOB. ~~Nei, ikke-om jeg stod på mit hovede.~~
JEPPE. ~~Derfor kan det være sandt, Jacob! Thi du er en dosmer og begriber ikke de ting, som er mindre.~~

Frå S. alet :

SCENE 5

Magnus. Jeppe. Jacob

MAGNUS. Ha, ha, ha! Jeg skal fortælle jer en forbandet historie, som er vederfaret en mand, der hedder Jeppe på Bjerget, som man har fundet drukken og sovende på marken, iført ham andre klæder og lagt ham i den bedste seng på herregården, bildt ham ind, at han var herren. Da han vågnede op, drukket ham fuld påny igjen og lagt ham i sine gamle, skidne klæder på en mødding igjen, hvor, da han vågnede op, bildte han sig ind at have været i Paradis. Jeg havde nær leet mig ihjel, da jeg hørte den historie af ridefogdens folk. Jeg vilde mare give en daler til, at jeg kunde få den nar at se, ha, ha, ha!

JEPPE. Hvad er at betale, Jacob?

JACOB. Tolv skilling. (*Jeppe stryger sig om munden og går bort meget skamfuld.*)

MAGNUS. Hvorfor gik den mand så hastig?

JACOB. Det er just den samme mand, som historien er spillet med.

MAGNUS. Er det muligt? Så må jeg løbe efter ham. Hør, Jeppe!

Et ord. Hvorledes står det til i den anden verden?

JEPPE. Lad mig gå i ro.

MAGNUS. Hvorfor blev du ikke der længer?

JEPPE. Hvad kommer det dig ved?

MAGNUS. Ei, fortæl os dog noget om den reise.

JEPPE. Lad mig gå, siger jeg, jeg gjør ellers en ulykke på dig.

MAGNUS. Ei, Jeppe, jeg er så begjærlig efter at vide noget derom.

JEPPE. Jacob Skomager! Hjælp! Tåler du, at man gjør mig vold i dit hus?

MAGNUS. Jeg gjør jo ingen vold, Jeppe, jeg spørger kun, hvad du så i den anden verden?

JEPPE. Hei! Hjælp! Hjælp!

MAGNUS. Så du ingen af mine forfædre der?

JEPPE. Nei. Dine forfædre må være på det andet sted, hvor jeg håber du og andre karnaljer efter døden kommer. (*Slider sig løs og flyr bort.*)

SCENE 6

Baronen. Hans sekretær. Kammerjenteneren. To lakeier

BARONEN. Ha, ha, ha, den historie var guld værd. Jeg havde ikke tænkt, at den skulde have haft så god virkning. Kan du diverte mig oftere så, Erik, så skal du blive meget høit anskreven hos mig.

ERIK. Nei, nådige herre, jeg tør ikke vove mig oftere at spille sådan komedie. Thi om han havde slået herren, som han truede, så havde det blevet til en hæslig tragedie.

BARONEN. Det er min tro sandt. Jeg var bange nok for det, men jeg var så forliebt i historien, at jeg heller havde ladet mig slå, ja jeg tror heller ladet dig hænge af ham, Erik, end jeg havde åbenbaret den. Du var måske vel af samme forset.

ERIK. Nei, Eders nåde, det var noget underligt at lade sig hænge for lyst. Thi den lyst kostede alt for dyrt.

BARONEN. Ei, Erik, sådant sker jo hver dag. Folk, om ikke på den måde, så dog på en anden tager livet af sig for lysts skyld. Som for eksempel: én er af en svag natur og ser forud, at han af for megen drik vil miste liv og helsen, stormer dog til sit legeme og vover liv og helsen tit for en aftens fornøielse. Nok på en anden måde: De store vesirer i Tyrkiet blive gjerne stranguleret eller kvalte ihjel med en strikke, somme samme dag, de bliver vesirer, andre nogle dage derefter, og dog stor- mer alle dertil såsom alene for at hænges med en stor titel. Nok

på en anden måde: Officerer opofrer gjerne hver anden både liv og sjæl for at have titel af tapperhed og duellerer for ingenting endogså med deres overmænd, som de er visse på vil ekspedere dem. Jeg tror også, at der skulde findes mange hundrede forliebte mennesker, der for en nats formøielse gjerne skulde lade sig dræbe om morgenen. Man ser i beleiringer, at soldater i hobetal deserterer og løber hen til beleirede byer, som de ser forud vil straks overgive sig, og for at leve en dag vel lader sig hange den anden. Det ene er ikke mere solid end det andet. Man har i gamle dage set filosophi selv styrte sig i ulykke alene for at blive rost efter deres død. Derfor tror jeg fuldkomnelig, Erik, at du heller havde ladet dig hange end fordærvet denne deilige historie.

Af dette eventyr vi, kjære børn, må lære, at ringe folk i hast at sætte i stor ære ei mindre farligt er end som at trykke ned den, der er bleven stor ved dyd og tapperhed.

Når bønder, håndværksmænd man regiment vil give, da scepteret til ris kan snart forvandlet blive, for øvrighed man da tyranner let kan få, en Nero i hver dorp ved roret fast vil stå.

Mon Cajus Phalaris vel fordum øve kunde, en større myndighed end denne ringe bonde? Gren, galge, steil' og hjul han truede os med, da han ei endda varm var i sin myndighed.

Vi derfor øvrighed fra ploven mer ei tage, gjør bonde til regent, som udi fordum dage. Thi gamle griller hvis man fulgte derudi, hvert herredom måske faldt hen til tyranni.

Ordttydingar og merknader

JEPPE PÅ BJERGET

s10 *Hr. Poul* Prestane blei tiltalta og omtala med førenamn og «Herr» framfor *landgilde* festeavgift (jordleige) til godseigaren *reverenter talt* med tukt å melda; ei form for orsaking når det blei brukt eit tabubelagt ord *krabasken* av fransk *cravache*: ridepisk. Ein del av den språklege komikken i stykket består i at folk av lågt stand forvrenger og mistyder framandord, særskilt slike som er av fransk opphav.

s11 *hanrei* mann med kone som er utru *malicien* ordspel på det franske ordet *malice*: vondskap, og *militis*: hær av ikkje-profesjonelle soldatar *degn* kyrkjetenar, kyrkjiesongar, klokkar; av gresk *diakonos* *kjellingen* kjerringa *corasie* av fransk *courage*: mot *sætter mig et horn på efter et andet*: viser til førestellinga om at det voks ut horn i panna på menn med koner som var utru mot dei *hans tre belligedage* dei tri helgane jul, påske og pinse

s12 *holde ringeste tone* det var om å

gjera for kyrkjiesongaren å halda visse tonar i salmesongen så lenge som råd *hans førmand* forgjengaren hans *tog troen over fra tolv degne* kunne halda tonen på fyrste ordet i salmen «Vi troe, vi alle troe paa Gud» lenger enn 12 andre kyrkjiesongatar *har godt ved at sige det er lett for dei å snakka*

s13 *fly mig skillingen* hit med skillingen *tinge to skilling afpruta* to skilling av *Singot* av tysk: *Segne Gott*: Gud signe: dvs. skål!

s15 *Drollen skal splide Jer ad fanden* skjere dykk sund! *carnalier* slynglar, «kanaljar» så *mari* kraftuttrykk danna av namnet på Jomfru Maria *bestier* beist *hørs hest*; jf. engelsk; omsnuing av lydane i det norrøne *hross*, jf. òg *kors* og *kross* *styver* toskilling

s16 *akkermær* åkermerr *rakkerhund*, *rakkar* tyder eigentleg bøddel

s17 *Mir zu* (tysk): skål for meg!

s18

godtår ordspel på «godt år» og «godtår» *dat dig di Dyvel hæl, dat ist dig vel undt* blanding av dansk og plattysk: dat di de Düvel hool: fanden ta deg. Tysk var kommandospråk i den danske krigsmakta, og dei fleste befalingsmenn var frå dei tysktalande delane av riket

companen forvringing av fransk *la campagne*: felten *auktion*: feil for *action*: aksjon, åtak *salme* feil for *salve* *das ging fordyvel* zu... blanding av dansk og plattysk: det gjekk for jævlig for seg. Jakob, du kan vel minnst det; eg kan ikkje nekta for at eg var redd under det slaget

David's psaltek forvringing av Davids psalmer; skrivemåten med ps var den vanlege i eldre dansk *bastenere* har samanheng med fransk *bâton*: stokk; pryla, kjeppe-slå

s19 *In Leipsig*... ei gammal tysk studentvise. *læderen*: tysk *ledern*: av lær, dvs. turr, keisam *overvælde sig* drikkka seg snyden *hundsvot*: tysk: bikkjefitte *caronie*: fransk: *carogne*: kvinnfolk-merr

Schuster: tysk: skomaker

s20 *kommer salt* har salt i *inventioner* påfunn *divortere* underhalda

s21

positur stilling, tilstand *stille os alle an* oppføra oss *møding* møkkahaug *eksekereret* utført, gjennomført *ikke uden*: ordet *kun* er ei samandraging av «ikke uden» *anslag* påfunn, påhitt *gyldenstykes* silkestoff med innvovne gulltrådar

s22

vender nok buen om snur på lua ein gong til *bug* slag *det kan jo ingen disputere* mig det kan det ikkje vera tvil om *maddike* makk

s23

besynderlig særleg *restans* skuld, gjeld

s26

kogleri hekseri, trolldom *Bremerholms arbeide* krypskyttarar blei dømde til suraffarbeid på marineverftet Bremerholm

s27

Qvid tibi videtur, domine frater? korleis ser det ut for deg, herr yrkesbror? *lirøstykke* yndlingsmelodi

s28

birkeedommeren er ein dommar utan juridisk utdanning; ein guds-herre kunne utnemna nokre av sine tenestemenn til dette embetet

kastede sit vand fra sig pissa *det gemene bedste* det felles beste

- s29 *tredekssti*
varede alle ad årvara alle
forestillede ham sådan dærlighed for
 så tåpeleg fram
- s30 *forfaren røynd, driven*
- s31 *røber rapar*
- s32 *Canari-Sæk* sekt, dvs. musse-
 rande, søt vin frå Kanariøyane
karnaljesæk Jeppes forvanskning av
 færr; eigentleg tyder dette
 «slyngel-sekk»
Sekretæren Det er baronen som spe-
 lar rolla som sekretær
- s33 *baslementer* forvringing av fransk
baisemain: handkyss, eller *baise-*
ment: kyssing
Abner, Roland Her blandar Jeppe
 saman svært ulike figurar. Abner
 høyrer heime i fyrste Samuels-
 bok i Bibelen, medan Roland er
 den store feltherren til Karl den
 store, hovudpersonen i det
 franske Rolandskvædet, men òg
 kjend frå den norrøne *Karlamag-*
nús saga og frå balladen *Roland*
 og *Magnus kongien*
ridefogden Det er Erich lakei som
 spelar rolla som baronens ridefo-
 ged
geberg om livet kårdebelte
kruveduller for bænderne knip-
 lingsmansjettar
haleitreds femti
pardon nåde
- s35 *junker* adeleg godseigar; *junkere*
 igjen *rifogder* junkerar til gjen-
 gjeld ridefogdar
- s37 *køn* vakker
tilstede tillata
af skarnet i en bast kommer til stor
ære og værdighed dette er ein allu-
 sjon til komedien *Den politiske*
Kandstøber, der nett desse orda
 og kjem føre. Ordet *skarn* tyder
 møk, skit, ingenting
- s38 *railleri* raljering, spott, hånlått
- s39 *giek* tosk, narr
- s40 *fikser* gjera narr av
- s41 *pønitere* bøta, unngjelda
disvær diverre
det vil ikke sige det spelar inga
 rolle
- s42 *uhørlig* uhøyrd
kjende i døma
- s43 *prokurator* saksførar, advokat
- s44 *komme i bår sammen* koma i
 slagsmål, fly i hårtottane på
 einannan
intention furandi er det same som
furtum å ha til hensikt å stela er
 jamgodt med tjuveri
furandi propositum = *intention*
- s34 *philosophi* filosofar
kyiere børn her vendt til tilskoda-
 rane i teatret
regiment styre, makt og mynde
cepteret eit septer er ein prydd stav
 som blir brukt som symbol på
 kongemakt
i høer dorp ved roret fast vil stå vil stå
 ved roret i nesten kvar landsby
Cajus den illgjetne romerske keisa-
 ren Caius Caligula
Phalaris ein illgjeten tyrann som
 herska i Agrigente på Sicilia i
 oldtida (det skal eigenleg vera
 komma mellom desse to namna;
 dei er to døme på vonde tyrann-
 nar)
- s45 *vis* vald, makt
- metus* frykt
krogløve juridiske knep; å bruka
 slike var forbode etter Christian
 Vs lov
overbevist prova, bevist
- s47 *udopereret* slutta å verka
- s49 *geist* ånd, spøkjelse
- s50 *spansk* stor på det, oppkjefteg
gripomenuser oppnamn på rettste-
 narar, dei som grip og set fast
- s52 *dosmer* dorsk person, tosk
- s53 *stormer dog sit legeme* går laus på
 kroppen sin
såsom fordi, i den hensikt
- s54 *furandi*
Quincunq in *ædes alienas* ...
 (latin): Kvar den som nattes tid
 bryt inn i framande hus, blir å
 rekna som tjuv eller nattleg laus-
 gjengar, og det har den tiltalte
 gjort, altså ...
Nego majorem ... Eg nektar
 oversetninga, dvs. at han har
 brote seg inn
Res manifeste ... Saka er klar,
 med di det har meldt seg så
 mange lovlege vitne, og den til-
 talte har vedgått
Quincunq *vi vel metu* ... Den som
 ved valdsbruk eller frykt blir
 tvunga til å vedgå ...
- s55 *gren, galge, steil' og bjukt*: avstraf-
 fings-instrument
øvrigbed fra ploven mer ei tage ein
 allusjon til den romerske bonden
 Cincinnatus, som gjekk og
 pløgte då det kom utsendingar
 frå det romerske senatet med
 bod om at han var utnemnd til
 diktator for seks månader
herredøm herredøme, herskarmakt
- DEN STUNDESLØSE
- s59 *Materialier* stoff, materiale
rare sjeldne
ørkesløse gjerandslause, utan sysse-
 setjing
klamrede hun med piger kjefte ho på
 tenestejentene
blir Bordet bredet blir bordet dekt
- s60 *Kuld* kulde, frost (i kroppen)

ØRNEREDET.

ENDREGAARDENE hedte en liden Bygd, der laa for sig selv med høie Fjelde omkring. Den var flad i Bunden og frugtbar, men blev skaaret istykker af en bred Elv, som kom fra Fjeldene. Denne Elv bar ud i et Vand, som laa op til Bygden paa den ene Side og gav Udsigt langt udover.

Op efter Botne-Vand var den Mand kommen roende, som først havde ryddet i Dalen; hans Navn var Endre, og hans Ætlinge var det, som boede her. Somme sagde, han var rømt hidop for Drabs Skyld, derfor var hans Slægt saa mørk; Andre sagde, at dette skyldtes Fjeldene, der stængte Solen ude Kl. 5 Eftermiddag Midtsommersdag.

Over den Bygd hang et Ørnerede. Det var lagt paa en Bergknat oppe i Fjeldet, Alle kunde see, naar Hunørnen satte sig, men Ingen kunde naa. Hanørnen seilede over Bygden, slog snart ned efter et Lam, snart efter et Kid, engang tog den ogsaa et lidet Barn og bar med sig, saa der var ikke trygt i Bygden saalænge Ørnen havde Rede i Flakfjeldet; men der var Ingen som kunde naa. Det Sagn laa over Folket, at i gamle Dage var der to Brødre, som havde naaet.

Hvor Tvende mødtes i Endregaardene, standsede de, talte om Ørneredet og saa opefter. De vidste, naar Ørnene var kommen igjen paa det nye Aar, hvor de havde slaaet ned og gjort Ugagn, og hvem som sidst havde prøvet at gaa did op. Ungdommen øvede sig fra Smaagutten af, i Berg og Træer, i Brydning og Tag, for engang at kunne naa ligesom hine to Brødre. Mødtes den med Ungdommen fra andre Bygdelag og det bar til Styrkeprøve, vandt den altid; thi i de andre Bygder havde de intet Ørnerede at øve sig op imod.

Paa den Tid, hvorom her fortælles, hedte den bedste Gut i Endregaardene Leif, og var ikke af Slægten. Han havde

krøllet Haar og smaa Øine, var ferm i al Slags Leg og kvindekjær. Han sagde tidligt om sig selv, at Ørneredet skulde han engang naa; men gamle Folk mente, han burde ikke sige det saa høit.

Dette tirrede ham, og endnu før han var kommen i sin bedste Alder, gik han tilveirs. Det var en klar Søndags Formiddag først i Sommeren, Ungerne maatte netop være udklækkede. Folk havde samlet sig i stort Følge under Fjeldet, han ventede til Hunørnen forlod sit Rede, gjorde da et Hop og hang i et Træ flere Alen fra Jorden. Det grodde i en Rift og efter denne Rift begyndte han at gaa op. Smaasteen løsnede under Foden paa ham, Muld og Grus rant ned, ellers var det ganske stilt; kun Elven gik bag med sagte, alvorlig Sus. Snart bar Fjeldet mere udover, han hang længe efter den ene Haand, ledte med Foden efter Fæste og kunde ikke see; Mange, især Kvinder, vendte sig bort og sagde, han havde ikke gjort det, hvis han endnu havde havt Forældre i Live. Han fandt dog Fæste, ledte igjen, saa med Haanden, saa

med Foden, det glap, han gled, men hang atter fast. De, som stod nede, hørte hverandre drage Pusten. Atter fik han Tag, men de saa, han selv ikke led paa det og prøvede, det gav efter, han sank, men tog for sig og blev atter hængende. Da reiste en høi, ung Jente sig, som sad alene paa en Steen; de sagde hun havde lovet sig til ham fra Barn af, skjønt han ikke var af Slægten og Forældrene aldrig vilde give sit Minde. Hun strakte Armene opover og ropte: "Leif, Leif, hvorfor gjør du dette!" Alt Folket vendte sig mod hende, Faderen stod tæt ved og saa strængt paa hende, men hun ropte: "Kom ned igjen, Leif, jeg, jeg holder af dig, og deroppe har du Ingenting at vinde!" Man saa ham betænke sig, det varte et Øieblik, men saa gik han længere op. Han var fast i Haanden og Foden, men han begyndte snart at blive træt, han standsede oftere. Det rabede for Foden, en liden Steen kom rullende, og Alle, som stod der, maatte følge den med Øinene helt ned. Nogle kunde ikke holde det ud, men gik. Jenten stod endnu høi der paa Stenen, vred Hænderne og saa op. Faderen gik hen til hende forat drage hende bort fra Folks Øine, men hun kjendte ham ikke. Leif tog atter for sig med Haanden, da slap den, hun saa det tydeligt, han slog i med den

Side 442

anden, den slap ogsaa; "Leif!" ropte hun, saa det skar i Berget, - "han glider!" skreg de Alle og strakte Hænderne, Mænd og Kvinder, han gled ogsaa, tog med sig Sand, Steen, Muld, gled, bestandig gled, fortere, Folket vendte sig, og hørte en Raben og Skraben i Fjeldet bag sig, derpaa noget Tungt falde ned som et stort Stykke vaad Jord.

Da de atter kunde see sig om, laa han der oprevet og ukjendelig. Jenten laa over Stenen, Faderen bar hende bort.

Ungdommen, som mest havde hidset Leif til at gaa op, turde nu ikke tage i og hjælpe ham, somme var ikke engang god til at see paa. Saa maatte de Gamle til. Den Ældste af dem sagde, idet han gik frem: "Dette var galt"; "men", lagde han til og saa op: "Det er dog godt, Noget hænger saa høit, at ikke alt Folket kan naa".

<http://www.dokpro.uio.no/cgi->

<bin/litteratur/oratxtprod.cgi?tabell=bjoernson&id=1bbb1102&frames=Nei> lasta ned 25.6.2012

Esaias Tegnér

1782-1846

DET EVIGA

Väl fornar den starke med svärdet sin värld,
väl flyga som örnar hans rykten;
men någon gång brytes det vandrande svärd
och örnarne fällas i flykten.

Hvad våldet må skapa är vanskligt och kort,
det dör som en stormvind i öcknen bort.

Men sanningen lever. Bland bilor och svärd
lugn står hon med strålände pannan.
Hon leder igenom den nattliga värld,
och pekar alltjemt till en annan.
Det sanna är evigt: kring hämmel och jord
genljuda från slägte till slägte dess ord.

Det rätta är evigt: ej rotas der ut
från jorden dess trampade lilja.
Eröfrar det onda all världen till slut
så kan du det rätta dock vilja.
Förföljs det utom dig med list och våld,
sin fristad det har i ditt bröst fördold.

Och viljan som stängdes i lågande bröst
tar mandom lik Gud, och blir handling.
Det rätta får armar, det sanna får röst,
och folken stå upp till förvandling.
De offer du bragte, de faror du lopp,
de stiga som stjernor ur Lethe opp.

Och dikten är icke som blömmornas doft,
som färgade bågen i skyar.
Det sköna du bildar är mera än stoft
och äldren dess anlet förnyar.

ESAIAS TEGNER

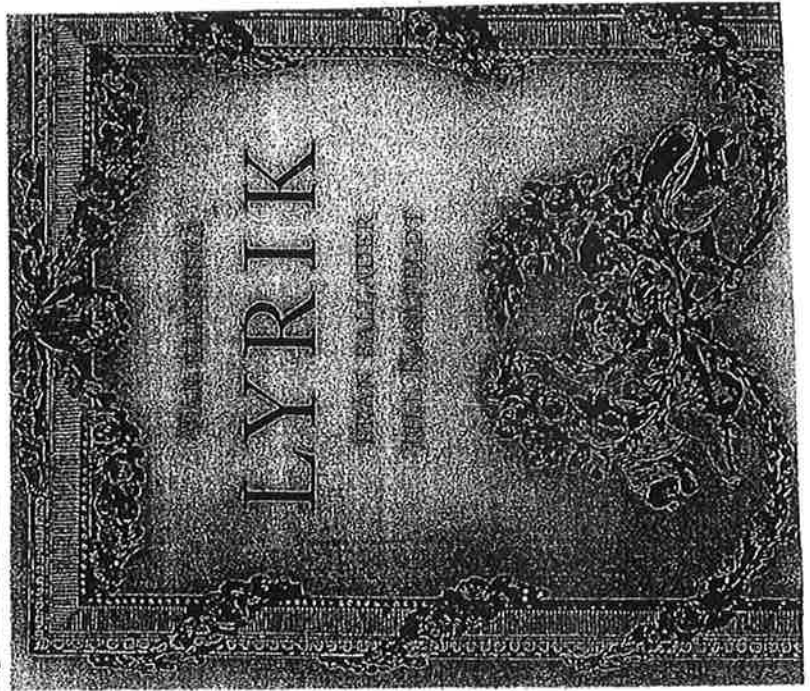
Det sköna är evigt: med fiken håg
vi fiska dess gullsand ur tidens våg.

Så fatta all sanning, så våga allt rätt,
och bilda det sköna med glädje.
De tre dö ej ut bland menskors ätt,
och till dem från tiden vi vädje.

Hvad tiden dig gav må du ge igen,
Blott det eviga bor i ditt hjerta än.

1806-08

4 Örmarre: örnar var Napoleons fälttecken. 14 Lilja: Liljan symboliserar renhet och skuld. 24 Lethe: glömskans flod i grekisk mytologi. 29 Fiken: lysten. 30 Tidens våg: materiens värld.

Frå

Falun, Wahlström & Widstrand 1998